

Ryszard Skulski

"Krzysztof Celestyn Mrongowjusz 1764-1855 - Księga pamiątkowa", pod red. Władysława Pniewskiego, Gdańsk 1933 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 32/1/4, 607-609

1935

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ski i in.). Zachęca podobnie do studjów monograficznych okolicznościowy panegiryk toruński, w którym język polski obok łaciny i niemieczyzny często się odezwie. Silny związek z obyczajem miejskim i kulturą mieszczaństwa przydaje tej twórczości znamion realnych i nie pozwala na zrównanie z szablonami panegiryków szlacheckich i kościelnych. Rozwój produkcji panegirycznej magistrat toruński krępował w ciągu XVII i XVIII w. specjalną ordynacją, która zbytek miejski ograniczała. Książka Mocarskiego daje przegląd autorów i typów pogardzonej literatury.

Wszystkie te zagadnienia (obok wielu innych) narzuca Mocarskiemu przedmiot zasadniczy jego studjów. Archiwalne dzieje oficyny, oraz relacje o osobach działających, uzupełnia tu stale i systematycznie opis zasobów typograficznych drukarni. Poziom i ewolucję toruńskiego drukarstwa, poddaną rytmowi przemian powszechniejszych, ukazuje autor na tle porównawczem, polskiem i ogólnem. Zagadnienia sąsiednie, mniej lub więcej z książką związane (introligatorstwo, papiernictwo), towarzyszą wątkowi naczelnemu. Niejedną kartę poświęca monografia zbieractwu toruńskiemu; zjawiska jednostkowe tej miary, co zbiory Strobanda, Gereta i in., oraz ogólniejsze, jak biblioteka gimnazjalna, kulturę książki w Toruniu podnoszą wysoko. Powiązaną z wielością tyłu spraw miasta, funkcję społeczną książki oglądać możemy w związkach najbardziej przekonywających.

Tekst zdobią podobizny ksiąg toruńskich. Wyposażenie monografii pełne znawstwa bibliofilskiego.

Warszawa

Tadeusz Mikulski

Krzysztof Celestyn Mrongowjusz 1764—1855. — Księga pamiątkowa pod redakcją dra Władysława Pniewskiego. Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku. Gdańsk, 1933, 8-vo, s. 380 + 8 nlb.

Jest to praca zbiorowa. Na jej zawartość składają się artykuły następujące: Dr. Władysław Pniewski, *Krzysztof Celestyn Mrongowjusz. Żywot i dzieła* (s. 1—107); t. s.: *Korespondencja Mrongowjusza* (s. 119—201); dr. Stanisław Słoiński, *Mrongowjusz jako gramatyk* (s. 203—211); ks. prof. Karol Michejda, *Postyla Mrongowjusza* (s. 213—236); dr. Alodja Kawecka, *Pieśnioksiąż Mrongowjusza* (s. 237—264); dr. Andrzej Wojtkowski, *Gustaw Gizewjusz i jego listy do Józefa Łukaszewicza, Andrzeja Niegolewskiego i Edwarda Raczyńskiego* (s. 265—323); Zygmunt Mocarski, *Nieznaný ex-libris Gizewjusza* (s. 325—330); ks. dr. Kamil Kantak, *Starania bernardynów polskich o odzyskanie konwentu (gimnazjum) gdańskiego* (s. 331—345) i ks. Alfons Mańkowski, *Bibliografia polskich druków gdańskich od r. 1800 do r. 19 8* (s. 347—367).

Jak widać z tej urozmaiconej treści, książka posiada wybitny posmak aktualności politycznej, ale także u historyka kultury, szkolnictwa czy literatury musi obudzić żywe zainteresowanie. Był

Krzysztof Celestyn Mrongowjusz indywidualnością bogatą, a jego wielostronna działalność pozostawiła w licznych dziełach osad trwałą i nieprzemijającą. Wymiarów ani linii tej działalności nie znaliśmy dotychczas, tylko niektóre odcinki twórczego trudu Mrongowjusza były nam bliższe, a to dzięki pracom Sobieszczkańskiego, Francewa, Śląskiego, Straszewskiego i Chmielowskiego.

Jest tedy bezsporną a niewątpliwą zasługą dr. Pniewskiego jako redaktora, autora i wydawcy, że na podstawie bogatych a dostępnych sobie materiałów źródłowych (głównie rękopiśmiennych) opracował monograficznie postać, która zewszecmiar zasługiwała na rekonstrukcję historyczną. Po raz pierwszy zyskaliśmy kompletną bibliografię wydawnictw i rękopisów Mrongowjusza oraz wgląd do jego bujnego, produktywnego życia, które — jak to widać z wydanej właśnie korespondencji, przeważnie dotychczas ukrytej w rzadkich publikacjach, czasopismach lub manuskryptach — terenem swoich zainteresowań obejmowało nie tylko zabór pruski, ale także Warszawę, Lwów i Paryż. Z pewnością badania dalsze, do których przedewszystkiem powołany jest sam autor, nie jeden rys jeszcze uzupełnią i pogłębią, zwłaszcza, jeśli idzie o dziedzinę polonistyki szkolnej. Można będzie na tle porównawczem pokusić się wtedy o pełnię charakterystyki nieustrudzonego bojownika o prawa języka polskiego w szkole zaborczej, a także wybitnego nauczyciela-dydaktyka, m. i. pierwszego (na większą skalę) propagatora Krasickiego w szkole (rzecz charakterystyczna: niemieckiej!). Idzie tu o książkę (Ossolineum Nr. 42734), która wyszła w Królewcu r. 1794 pod dwoistym tytułem: *Polnisches Lesebuch, Lexicon und Sprachlehre für die ersten Anfänger mit grammatisch erläuterten Anmerkungen...* i *Zabawki pożyteczne czyli książka elementarna dla uczących się polskiego lub niemieckiego języka z słownikiem i krótką grammatyką podług ustaw sławnego Adelunga*. — W przedmowie do tej książki czytamy: „Das Handwörterbuch ist zugleich so eingerichtet, daß man dabei auch die Krasickische Satyre, *Żona modna...* lesen kann“. W rozdziale VII, obejmującym *Grabschriften* (nagrobki) *und andere vermischte poetische Stücke* spotykamy fragment: „Święta miłości kochanej ojczyzny“, wreszcie Krasickiemu poświęcony jest cały rozdział VIII: *Einige Krasickische Fabeln unter dem Titel: Bajki i przypowieści*. Mamy tu 52 bajek, wyposażonych w komentarz językowy.

Pod względem historyczno-dydaktycznym pozycję Mrongowjusza usiłował już przed laty ustalić Józef Łukaszewicz w (niecytowanej przez autora) *Historji szkół w Koronie i w Wielkiem Księstwie litewkiem* (1849, t. I, s. 425).

Na rozpatrzenie głębsze zasługiwałyby również i sprawa gramatykarstwa Mrongowjusza. Prof. Słoński dotyka tego tematu w swoim artykule, ale opiera się wyłącznie na podręczniku z r. 1837 (*Ausführliche Grammatik der polnischen Sprache*, Danzig), ustalając oryginalność sądu Mrongowjusza w zestawieniu z Kop-

czyńskim, Mrozińskim i Muczkowskim. Tymczasem należałoby tu może uwzględnić i pozycje dawniejsze, aby w niejednym szczególe podnieść ewolucję poglądów Mrongowjusza i określić jego stosunek do źródeł. Wydana w Królewcu r. 1794 *Kurzgefasste polnische Sprachlehre* (łącznie z wspomnianą wyżej czytanką polsko-niemiecką) powoływała się na Müllenhaima (1717), Woynę (Gdańsk, 1780), Müllera (Królewiec, 1750), Monetę, anonimowy podręcznik I. C. K. (wydany w Wrocławiu 1790), Kopczyńskiego (1780) i Adamowicza (Berlin, 1794).

Poza pracami dr. Pniewskiego i prof. Słońskiego działalności Mrongowjusza dotyczą dwa artykuły następne. Dla ks. prof. Michejdy jest Mrongowjusz jako pastor i kaznodzieja „łącznikiem między dawnym i nowym polskim ewangelicyzmem, stróżem polskiego słowa i Słowa Bożego w polskiej szacie, jednym z przywódców Polski ewangelickiej“. Oceną *Pieśnioksięgu* (1803) zajmuje się specjalnie dr. Kawecka, stwierdzając, że „ten sam duch, który w ośrodku Polski natchnął Woronicza ideą stworzenia *Narodowego Pieśnioksięgu*, odbudowy wewnętrznego państwa poezji rodzimej we wszelkich jej objawach — ten sam duch w stolicy Pomorza kazał najwybitniejszemu przedstawicielowi kultury polskiej chronić swe drogie zabytki i szacowne prace przed złym zębem czasu“.

Artykuły dalsze: dr. Wojtkowskiego, Mocarskiego, ks. dr. Kantaka, ks. Mańkowskiego nie łączą się już z postacią naczelną monografii, są tylko przyczynkami (nieraz bardzo cennymi) do poznania epoki albo środowiska.

Prawdziwą ozdobą książki są ilustracje, w których układzie współpracował Stanisław Brzęczkowski.

Lwów

Ryszard Skulski

PRACE O SIENKIEWICZU

- Birkenmajer Aleksander, *Nieznane rarissimum Sienkiewiczowskie*. Osobne odbicie z *Księgi Pamiątkowej na dziesięciolecie Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy*. Bydgoszcz, 1932, 8-vo, s. 7 + wkładka z facsimile.
- Birkenmajer Józef, *Sienkiewicz a Śląsk*. Odb. z *Zarania Śląskiego* X 1934. Cieszyn, Druk. Dziedzictwa, 1935, 8-vo, s. 28.
- Bostel Ferdynand, *Z korespondencji Henryka Sienkiewicza*. Lwów, 1934. Odbitka z *Pamiętnika Literackiego*. 8-vo, s. 64.
- Brahmer Mieczysław, *Z ech Sienkiewiczowskich we Włoszech*. Kraków, 1934. Nadb. z *Prac Polskiego Towarzystwa dla badań Europy Wschodniej i bliskiego Wschodu* (s. 220—231).
- Chrzanowski Ignacy, *Henryk Sienkiewicz*. Szkic literacki. Lwów, Zakład nar. im. Ossolińskich, 1933, 8-vo, s. 19.
- Chudek Marjan Józef, *Poszukiwania Sienkiewiczowskie*. Odb. z *Przeglądu Katolickiego* nr. 10, 25, I. 1935, 8-vo, s. 3.
- Czachowski Kazimierz, *O Henryku Sienkiewiczu* (Z cyklu: *Pisarze polscy*. Biblioteka szkoły powszechnej, nr. 2). Lwów, Państwowe Wydawnictwo książek szkolnych, 1933, s. 31.